

Másodrendű állampolgárok

„Szűcs Jenő még 1988-ban figyelmeztetett: ne a hatalomból való részesedés legyen a legfőbb cél, hanem a »hatalom mindenoldalú, módszeres reformmunkálatokkal kidolgozott ellenőrzése«. Tudjuk, nem ez valósult meg...”

Tüntetések országszerte. Tüntetnek az 50-es út mellett lakók, a szippantósok, a kistermelők, sztrájkra készülnek az egyetemeken tanítók. A tüntetéseknek mindenütt megvan a konkrét oka: hol a törvények betartásáért, hol pedig a törvények elleni tiltakozásként mennek ki az emberek az utcára. Az egyik faluban például, amelyet az 50-es út szel át, a levegő szennyezettsége már a télen meghaladta a még elviselhető mértéket, a gyerekek pedig egész nap átkiabálhatatlan zajban ülnek az iskolában. Rajtuk az segítene, ha a törvény szelleme érvényesülne, s védőintézkedések történnének (elég lenne az autópálya díjának a mérséklése, s egyből oda helyeződne át a forgalom). Az egyetemen tanítókon is a törvények betartása segítene, igaz, nem sokat, de akkor legalább megkapnák a kötelezően előírt fizetésüket. A kistermelők ezzel szemben a rájuk nézve hátrányos adó- és tb-törvények miatt mentek és mennek ki az utakra. (A törvények tulajdonképpen csak az eddigiekhez viszonyítva hátrányosak rájuk nézve, más csoportok eddigi és mostani „leterheltségéhez” viszonyítva nem.) Talán éppen ez a mozzanat mutatja, hogy valójában mégsem a törvényekről van szó, hanem arról, hogy a magyar társadalom egyre nagyobb számú csoportja érzi magát másodrendű állampolgárnak, olyannak, aki a maga érdekeit kevésbé tudja képviselni, mint mások - s ezt a megkülönböztetést nem tudja elviselni... Magát a kifejezést az ún. ellenzékiektől, másképp gondolkodóktól, leváltott lapszerkesztőktől hallottam még a hetvenes években, s akkor ennek a kifejezésnek határozottan politikai tartalma volt. Másodrendű állampolgár volt az, akinek a telefonját lehallgatták, levelezését ellenőrizték, s még azt is elhírelték, hogy bármikor letartóztathatnák. Utazni nem utazott, de ha utazni szeretett volna, akkor biztosan jöttek volna a különböző bonyodalmak az útlevel körül, ahogy az történni szokott. Nekik és másoknak kevesebb joguk volt a törvényben előírtnál, a velük szemben állóknak viszont több. Mert nemcsak jogaik voltak, hanem előjogaik is. Talán éppen annyi, amennyit másoktól elvettek. Szabadon utazgattak, a rendőr nem szólt rájuk, ha ittasan vezettek, s másoknál könnyebben fértek hozzá ma már kisszerűnek tartott földi javakhoz. Mindezt egyfajta szokásjog szabályozta, a tekintetek, pillantások, a „bánásmódok” pontosan utaltak arra, hogy ki hol áll, kinek mekkora a szabadságfoka. Annyi minden más mellett a polgároknak (maradjunk ennél a kifejezésnél, holott tudjuk, hogy szó sincs erről) ez a fajta megkülönböztetése is áthúzódott mostani életünkbe. Valójában nem is csak az a másodrendű állampolgár, aki a maga érdekeit nem tudja érvényesíteni, hiszen ebben az esetben „felül” csak olyanok lennének, akik a maguk érdekeit a jog szerint hozták a felszínre, hanem az is, akinek a leszorítása a jog figyelmen kívül hagyásával történt. A rendszerváltást követő időszak legnagyobb bűnének éppen ezt az utóbbi mozzanatot tartom: azt, hogy a jog nem egyformán érvényes az emberekre, ismét vannak olyanok, akiknek ebből több jutott, mint másoknak. A Kádár-korszaktól az Antall-kormányon át a mostaniig ebben a vonatkozásban adott a folytonosság. Az újságokban naponta olvasunk korrupciós ügyekről, arról azonban nem hallani, hogy bárkit is elítéltek volna. Az adócsalás mindennapos, de ítéletekről ezek kapcsán sem hallani. A politikai szféra és a bankvilág lassanként egybeolvad: tisztulhat-e ettől valami? Szinte naponta hallani arról, hogy az elhibázott párttörvény miatt a pártok nem juthatnak törvényesen

elegendő pénzhez, ezért van szükségük „feketepénzekre”. Mi lesz ebből? Vagy nézzük csak meg azt, hogy milyen különbség van a vállalkozók és a közalkalmazottak költségelszámolása között. A vállalkozók tömegei élhetnek minimálbéren lassan egy évtizede, adófizetés nélkül, mi ez, ha nem előjog? Főképpen akkor, ha közben sikerül is látványosan jól élniük. Vagy: a minisztériumokban előbb és nagyobb mértékben emelték a fizetéseket, mint mondjuk az iskolákban. Apró, szinte kicsinyesnek tűnő mozzanatok, de valamennyi azt jelzi - hol kicsiben, hol nagyban, s természetesen egyetlen szót sem szoltunk az általunk nem látott, csak sejtett szférákról -, hogy az előjogok osztogatása ma is az élet része. Annál is inkább, mert nálunk a piaci verseny nem piaci körülmények között, azaz „nulláról” indulva, minden résztvevőnek azonos esélyeket biztosítva indult meg, hanem úgy, hogy eleve adottak voltak a hazai vagy külföldi tőkeerős csoportok, s ezek képesek voltak a közélet korrumpálására. A privatizáció története - a miniszterelnöki „meghatározást” is ideértve, mely szerint a privatizáció jogszerű volt, de erkölcsstelen - tulajdonképpen erről szól, a kérdés csupán az, hogy megtudunk-e majd róla pontos részleteket, avagy marad minden a sejtelmes ködben. Szűcs Jenő már 1988-ban figyelmeztetett: ne a hatalomból való részesedés legyen a legfőbb cél, hanem a „hatalom mindenoldalú, módszeres reformmunkálatokkal kidolgozott ellenőrzése”. Tudjuk, nem ez valósult meg: nem a hatalom demokratikus ellenőrzésére való törekvés, hanem a hatalomból való minél nagyobb részesedés biztosítása lett a politikai, s nem csak a politikai erők legfőbb célja. **Eörsi István** írta le a Népszavában, egy jól tájékozott üzletemberre hivatkozva, s ha jól figyeltem, nem cáfolta meg senki, hogy a Tocsik-ügy nagyságrendjét tekintve nincs benne az első kétezer korrupciós esetben. Félelmes szám, megborsózik az ember háta, ha elkezd szorozni és osztani, de valójában nem is a számok a félelmesek, hanem az elvek: ezek szerint megint vannak olyanok, akik többet tehetnek meg, mint mások. Az ügyeskedések itt válnak valóban kártékonyá, mivel ilyen vagy olyan érdekre hivatkozva ideológia is csatlakozik a napi kisszerű csalásokhoz, s az ügyeskedő demokrácia, amikor is mindenkire rábízták a maga aprócska ügyeskedését, a megélhetéséről való szabad „gondoskodást”, átalakulhat, ha ugyan nem alakult még át kijárós demokráciává, amikor az egyes csoportok gazdasági érdekei elválaszthatatlanul politikai érdekekkel kapcsolódnak össze, megszüntetve a jog előtti egyenlőséget is, hiszen ilyen esetben lesznek olyanok, akikre a jog egyáltalán nem vonatkozik. Egyre inkább úgy gondolom, hogy a mostani tiltakozások nem is csak az érdekérvényesítésre való törekvéseket jelzik, hanem az általános elégedetlenség mellett inkább az előjogokkal s a mindent körülölelő, átláthatatlan köddel vannak kapcsolatban. Merthogy a maga módján a kistermelő is tisztában lehet azzal, hogy egy normálisan működő társadalomban nyilvántartásokat kellene vezetnie, s adózni is kellene, de mivel mindeddig ezt nem kellett megtennie, másoknak pedig még most sem kell megtennie, úgy gondolja, megpróbál kibújni a törvény alól, s előjogokat kiharcolni magának. Nem az a furcsa, hogy ezt teszi, hanem az lenne a furcsa, ha nem tenné. Másról ugyanis nem hall, csak arról, hogy kinek mit szabad, s mennyiért. A tiltakozók egy másik csoportja világosan megmondta - s ez nagyon rokonszenves magatartás -, hogy nem a verseny ellen tüntet, hanem az ellen, hogy a korrumpált hivatal őket eleve kizárta a versenyből, monopoljogokat biztosítva egyetlen csapatnak. Az egyik esetben tehát az előjogért, a másik esetben viszont az előjog ellen tüntetve vállalták az emberek a demonstrációkon való részvételt. S ez a kettősség addig nem szűnik meg, amíg az előjogok sem szűnnek meg. Ezek után még arról is érdemes meditatálni, hogy manapság kit tekinthetünk másodrendű állampolgárnak. Nyilvánvalóan azt, aki

valamilyen okokból nem tud előjogokat szerezni magának. De hogy finomabb legyen a megkülönböztetés, azt is látnunk kell, hogy léteznek olyan csoportok is, amelyek híján vannak az előjogoknak, s saját jogaik mellett érdekeiket sem tudják érvényesíteni. Csökkentik-e például az úthasználati díjat az M5-ös autópályán azért, mert pár kilométerre az 50-es út mentén egészségre ártalmas levegőben ülnek iskolájukban a diákok? A választ sejtjük. Alighanem ők s sorstársaik a másod- másodrendű vagy ki tudja, hányadrendű állampolgárok...

Füzi László

A szerző a Forrás című folyóirat főszerkesztője